

Д о ў г

Я не энтузіяст. У мяне ня толькі цялячага захаплення ня бывае, а нават чалавечае рэдка калі наведваецца да мяне. Калі я бачу новую патэнтваную зьяву, дык ніколі не захлапаюся ад захаплення, а раней абяду гэту зьяву кругом, пагляджу, памацаю—а ці няма тут чарвінкі дзе, або гнілі, ці пажыўны гэты продукт цяпер і ці доўга ім можна харчавацца. Калі мне паказваюць, напрыклад, чырвонае, дык я не адразу паверу, што гэта чырвонае, я яшчэ захачу паглядзець, якое яно на другім баку. Калі-ж яно памалывана, дык я й ногцем паскрабу—ці моцна трымаецца фарба. Такім чынам мне часамі прыходзілася натыкацца то на генэральскую вопратку падкладкаю наверх, то на тандэтную фарбу, якая трымаецца да першай непагоды.

Сёння шмат чырвані іншага гатунку; шмат руху і гукаў.

Здавалася-б, што мне, чалавеку з рознымі „ўхіламі“, да гэтага ўсяго? Дык вось жа не: у носе казыча і на вачох вільгаць, а ногі самі патрапляюць у тахт пад гукі марша.

Дзесяць гадоў!

Дзесяць гадоў (з маленькаю агаворкаю) як мой бацька не цалуе панскай рукі. Ubачыўшы важнага савецкага працаўніка, ён і цяпер яшчэ часамі хапаецца за шапку і нагінаецца, каб пацалаваць у руку. А я тагды: „Кінь, тата! Тыж-сам яго выбіраў—ён твой служба, а ня ты яго“. Бацька выпрастаецца, і ў постаці—павага да сябе.

Дзесяць гадоў, як я сам сьвядома будую разам з усімі працоўнымі тое, што хачу будаваць. Праўда—ня ўсе дзесяць гадоў будую: быў час, калі трэба было разбураць. І я разбураў так-жа сьвядома, як разбураў мой бацька сёлета стары хлеб, каб збудаваць на гэтым месцы новы. А цяпер каторы год вось я ўжо будую, наколькі хапае сілы і розуму. Калі-ж хто і прабуе выбіваць з рук маіх цагліны, дык яны падаюць яму-ж на голаву.

Дык вось чаму сягонья ў мяне і стан роўны і крок цвёрды.

Але ў гэтым магутным вялікасным акордзе мне чуюцца мізэрная, ледзь чутная, фальшывая нотка. Адкуль гэта? Ага вось яно! Гэта бляяньне гэтага залатушнага маладога чалавека, „рэволюцыянэра да трыбухоў“. А як жа! ён жа калісьці крычаў „гура“ і „даёш Варшаву“, калі другія ішлі ў атаку; ён уцякаў, калі другіх гналі і білі; ён хапаўся за сьпіну і плаксіва моршчыў твар, калі другіх хвасталі шампаламі; ён пацеў, калі другія працавалі, ён езьдзіў на курорты, калі другія хварэлі. Такім чынам за дзесяць гадоў з яго выпрацаваўся марксыст, сто-процантны, цьвёрдакаменны, ортодокс (бярозавы).

А вось другі. У яго яшчэ не паадпадалі махры добрасумленнага монархіста, але ён таксама лезе ў ортодоксы. Што далей, то часьцей падыходзіць ён з „марксыцкага пункту погляду“. Не падыходзіць, а праўдзівей, пад'яжджае. Яго растаўшчыцкая душа пражэцца да нажывы. Ён мяркуе: а ці нельга садраць якія-небудзь процанты і з Марксавага „Капіталу“. І зьдзярэ. Калі і ня сто процантаў гадавых, як ён дзярэ з свайго, дык ува ўсякім разе палатаецца.

Яго бляяньне асабліва рэжа мне вуха. Але ня буду псаваць сабе сьвяточнага настрою...

Дзе я бачыў гэтага чалавека, што ідзе поруч са мною, злева? Я ледзь пазнаю яго—Сукач. Так, Цімох Сукач. Скураная куртка ды кепка зрабілі яго зусім не падобным да таго Сукача, з якім разам у акопах гнілі.

— Дзе гэта мы з табою разлучыліся?

— Альботэшты памятаеш?

— А як-жа, памятаю. Гэта там, дзе палкоўнік Зякін за адзін дзень увесць свой полк палажыў, выткнуўшы днём пад гарматы ды кулямёты нямецкія.

— Вось-вось. Дык тагды-ж мне і папала асколкам у бок—рабрыну зламала і кантузіла моцна. Мы пад вечар аж пад самыя акопы нямецкія падпаўзьлі былі, а яны гранатамі калі шарахнулі, дык адна зусім каля майго боку разарвалася, але добра, што лапатка была на поясе, дык яна ля лапаткі,—толькі адзін асколак папаў... А з палкоўнікам Зякіным мы яшчэ сустракаліся пасля таго. Доўга я качаўся з гэтаю ранаю. І цара скінулі, а я ўсё ў шпіталі ляжаў. У Менскім нават шпіталі і ляжаў—папрасіўся, каб накіравалі бліжэй да свая бацькаўшчыны. А калі я паправіўся ды трэба было выпісвацца, дык мяне ў шпіталі і пакінулі: там якраз санітар патрэбен быў. Работа мая была—абед разносіць ды ў пакоях прыбіраць. Уваходжу гэта я раз у афіцэрскую палату, гляджу—Зякін. У халаце, разумееш, і твар такі посны. А вусы таксама стаяць, як у чорта і пагляд воўчы. Я, вядома, ні слова, як бы й ня знаю яго. А ён і сапраўды ня знае мяне, не памятае. А сыходзіліся мы з ім раз вельмі блізка—на даўжыню рукі. Гэта было тагды, як ён мяне па мордзе хлабыснуў. Цябе яшчэ ня было ў нашай роце. І за пусыцяковіну-ж выцяў, сівы чорт. Раз быў наш батальён адведзен на некалькі дзён у рэзэрв, стаяў у вёсцы. Вось ён нек і прывадокся ў нашу роту. Ubачыў мяне, паківаў пальцам. Я падышоў.

„Пазаві, кажа, мне свайго ротнага камандзіра.

Я гэта павярнуўся дый хацеў ісьці, а ён:

„Ты што гэта, забыўся, кажа, сякі ды такі, як паварочвацца трэба? Карова ты, кажа цёлная, а не абаронца бацькаўшчыны“, дый-бац! мяне па мордзе. Аж у ваччу кругі чырвоныя пасталі. Злосьць мяне апанавала,—каб дзе зрукі, дык бы кулю ў патыліцу пусціў...

„Цікава мне было даведацца, што ў яго за хвароба, што ён у шпіталі ляжыць. На пагляд, здэца, ніякай хваробы ў яго й няма,—чырвоны, мурлаты. Вось я раз і запытаўся ў сястры. Мушка яе звалі. Маленькая, чорненькая, хвост з адным капітанам хворым трапала. Але такая прыветная была. Яна мне кажа:

„Ён пасля тыфусу ды яшчэ і нэўрастэнія ў яго“.

„Не, думаю, тыфус тут вядома які: уцёк, думаю, з палка, ня іначай“. А ў палку яго, ведаеш жа сам, вельмі ня любілі, бо не аднаму мне ён портрэт папраўляў. Прапаршчыкаў і тых бывала памацярынску лаяў. А тут яшчэ гэта наступленьне. Усе ў палку лічылі вар'яцтвам наступаць бяз усякай артылярыйскай падрыхтоўкі, ўдзень, калі ў немца дзевяць радоў калючага дроту, дый наша драцяная агарожа цэлая, а ён упёрся—наступаць! Ну і наступілі... сабаку на хвост. Вось, мусіць, і даў драла, каб на цугундар ня ўзялі... Стаў я прыслухоўвацца да гутарак у афіцэрскай палаце, стаў прыглядацца да хворых—бачу, што ўсе яны сядзяць, як зайцы ў гаросе, вушы панатапырвалі. Падыходжу часамі пад дзьверы, чую: „Карнілаў, Керанскі, бальшавікі, бальшавікі“. А як увайду, сунімаюцца ды касурацца на мяне. „Што, думаю, тут за трасца? Што ім так абыходзяць Керанскі, Карнілаў ды

большавікі?“ Чуў я і ў іншых месцах гэтыя словы, а не разумеў нічога: хто каго б'е, за што і праз што. Чуў пра большавікоў, што іх Вільгельм падкупіў ды падаслаў у Расію, каб тут беспарадкі ўзьнімаць; і вельмі я іх не пахваліў. Адным словам—ува ўсёй гэтай палітыцы я быў, як цяля на кірмашы: ня ведаў, хто цябе рэзаць зьбіраецца, а хто гадаваць. Нават, калі мяне адзін хворы афіцэрск назваў большавіком за тое, што я нібы недалікатна з ім абышоўся, дык я пакрыўдзіўся быў за гэта. А быў у мяне зямляк у Менску, Максім. У некім сапёрным батальёне служыў. Шустры хлопец, разьбітны. Прышоў ён раз да мяне. Разгаварыліся мы. Пра вёску, пра дом сталі гаварыць, пра гаспадарскія справы ды пра сваіх хатніх.

„Калі-ж гэта ўсё скончыцца?—кажу я.—Абрыдала, сьвет ня міл, зусім замучыўся: сам тут гібееш, а жонка там без гаспадара... А што мая дачушка там робіць? Напэўна, кажу, у лялькі гуляе. Нябось і ня ведае, які такі яе тата на сьвеце ёсьць—шэсьць месяцаў было, як пакінуў, а ўжо вось тры гады з таго часу прайшло. Пабачыць хочацца“.

„Пабачыш, кажа. І скоро пабачыш, калі захочаш“.

„Адкуль ты гэта, кажу, ведаеш?“

„Адкуль ведаю, але ведаю. Вайне зараз капут“.

„Кінь ты, кажу! Сасьніў хіба—канца вайне яшчэ й ня чуваць“.

„А ты, пытае, пра большавікоў чуў?“

„Чуў, кажу, што яны сволачы“.

„Сам ты, кажа ён, сволач, хоць ты мой і сябар. Людзі хочуць яго з войска вызваліць ды зямлі даць, а ён—сволачы“.

„Сам, кажу, я з імі не знаёмы,—людзі кажучь, дык і я кажу“.

„І людзі твае, кажа, сволачы. А калі, кажа не знаёмы, дык пазнаёмся—я сам і ёсьць большавік. У нас, кажа, і камітэт свой большавіцкі ёсьць у батальёне, але ніхто пра гэта ня ведае. І ты, глядзі, пра гэта нікому ані-ні“.

„А сам ён тут калі пачаў, ды калі пачаў: і хто такія большавікі, і адкуль яны ўзяліся, і чаго яны хочуць. Усю іх праграму выклаў мне. Праўда, што я адразу ня ўсё ў ёй і зразумеў: вельмі-ж усё там было нек дзіўна і нязвычайна. Ну, але пра зямлю і волю я добра такі ўцяміў. Спадабалася. Стаў я час часом і да Максіма наведвацца, а там мне ўжо і добра растлумачылі, што гэта за большавікі, хто Керанскі, чаго хоча Карнілаў. Вярнуўшыся, я часамі вазьму дый завяду гутарку аб гэтым з нашымі санітарамі. Некаторыя нічому ня верылі, іншыя і ня ведалі—ці то ім верыць, ці то—не, а больш за ўсё спадабалася мая гутарка аднаму—сухажыламу, доўгаму—Сідарам звалі. Асабліва яго цікавіла, як гэта будуць паноў праганяць. Ён хоць зараз гатоў быў гэта пачаць.

„Ня ведаю, як доўга так яно цягнулася, а толькі раз прыбягае да мяне Максім—рад, узбуджаны.“

„Гатова!—кажа. Наша ўзяло! К чортавай мацеры і Керанскага і ўсё правіцельства“.

„Я гэта шапнуў сямую-таму з нашых хлопцаў: „Давай, кажу, гасьцінец афіцэрам паднясьм“. А якраз перад абедам справа была. Вось мы зараз да кашавара: „Так і так—давай афіцэрскую яду хворым салдатам, а афіцэрам з салдацкага катла“.

„Ён—рад старацца. А крупнік для салдат варылі „дубовы“, гэта значыць з ячных абганяных круп. З саланінаю, нават, здаецца. Панёс я ў абед гэты крупнік. Адну тарэлку Зякіну стаўлю, другую яго суседу. Паглядаю адным вокам.“

„Нюхнуў мой Зякін,—зморшчыў нос. Потым сербануў.

„З якою гэта ты дрэньню прынёс мне суп сёння?“—пытае.

„А я яму:

„З бальшавікамі, гаспадзін палкоўнік“.

„Што за хамскія жарты?“ крыкнуў ён. „Далажы старшаму ўрачу, што ты такі грубіян“.

„А я:

„Не клапацецеся, таварыш: старшы ўрач сам на дубовы крупнік пераходзіць“.

„Зьбялеў ён ад злосьці, але губы прыкусіў, нічога не сказаў: мусіць дагадаўся, што тут нешта ня так.

„Праз гадзін дзеве па калідорах заходзілі, зашапталі трывожна, зашушукалі. Відаць, аб усім даведаліся. А зараз бачу—і адзежу Зякіну панеслі. „Э, брат, пачакай, думаю: я-ж яшчэ вінаватым табе застаўся“. Пашоў я, маргнуў Сідараву: „памажы, брат, птушку злавіць“.

„Сталі мы каля выхадных дзэвярэй, чакаем. Бачым—садзіць наш Зякін. Вусы на сто дваццать—вось здэцца й дасць па мордзе. Аж нек страшна стала. Але я набраўся смеласьці, узяў пад казырок ды да яго:

„Вінават, кажу, ваша высокаблагародзьдзе, дазвольце доўг аддаць,—не хачу вінаватым заставацца“— Ды—бац! яму з правай. Ухапіўся ён рукою за шчаку, а другою за кабур мацае.

„Дарэмна турбуецца, палкоўнік. Рэвольвер—вось ён, у мяне ўжо,—супакоў яго Сідараву. „Шагам марш! наперад!“—скамандаваў ён, настаўшы рэвольвер.

„Завялі мы Зякіна ў Максімаў камітэт,—а далей...“—

Тут грывнуў оркестр у галаве нашай калёны і заглушыў словы майго прыяцеля.

Мы вышлі на Пляц Волі.